

## gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 23. decembra 1863. ~

## Gospodarske stvari.

## Gospodarske novice.

\* Mlativnice, ktere po deželi vozijo. V severni Nemčiji je 150 družb, ktere dajajo svoje mašine sèm ter tje prepeljavati in jih na dan in uro v najem prepuščajo. Ko mašina pri enem gospodarju omlati, se pelje k drugemu. Gospodarjem je vstreženo, pa tudi družbe imajo dober zaslužek. Mašine se vé da so parne, to je, sopár jih goni.

\* Razloček med spolom kurjih jajic. Gosp. Gamin je znanstveni akademii v Londonu na znanje dal, da je po triletnih skušnjah izvedil, kako že po jajcih se dá spol piščancev razločiti ali kakošna živalica se bo iz tega ali tega jajca izvalila, namreč on ali ona. Jajca, iz kterih se petelinčki izvalé, imajo nekako hrpavo špico; one pa, iz kterih se putike izvalé, so popolnoma gladke.

\* Zemljo okrog pritlikovcev z gnojem pokrivati, čez ktere se še nekoliko prsti potrese, se je posebno na bolj pusti zemlji, kjer se drevesca slabo ponášajo, tako koristno obneslo, da so se sadjo-rejci tega gleštanja po vsem Francozkem in v Palatinatu v okrepčanje dreves sploh poprijeli. Toda varovati se mora, da se dobra in bohotna zemlja ne gnoji, ker bi se drevesna rodovitnost po takem opraviu še bolj znižala ali pa zakasnila.

## Letni zbor kmetijske družbe krajske.

(Dalje.)

Gospod prof. dr. Wretschko je govoril „o zvezi kemije, kakor je dan današnji, s kmetijstvom“. \*) Mikaven je bil govor sam po sebi, pa ga je govornik tudi lepo govoril. Naši bravci, kterim je neprecenljiva Vertovceva „kmetijska kemija“ znana in kteri paz-

ljivo bero naše liste, že vejo ceniti veliki upljiv, ki ga ima kemija do kmetijstva. To je govornik dokazal z ozirom zlasti na to, kar so nauki kemije, ki je v poslednjih 50 letih povzdignila na veliko višo stopnjo vednost svojo, pre naredili v kmetijstvu. Kakor luč, ki osvetli temne kote, je tudi ona razsvetila načine gospodarstva. Kemikarji so preiskavali pepél sežganih mnogoterih naših poljskih pridelkov in izvedili so, kaj ta ali uni pepél ima v sebi, in koliko te ali une snove. Po tem se je spoznala natura mnogovrstnih pridelkov, — kteri sadeži so za to ali uno zemljo, — kakošen gnoj se ji prilega itd. Jasna je bila po vsem tem postava, da „zemlji povrni, kar si ji vzel“, ako hočeš, da si kaj več kotle ropar zemlji svoji. Iz spoznanja te postave pa zopet sledi dvoje: 1) da ni vsak gnoj za vsako zemljo, 2) in ne vsak gnoj za vsak sad. Po takem mora vsak gospodar, ako hoče umno gospodariti, vsako svoje zemljišče natanko poznati; le na tej podlagi si more množiti pridelke. Al z vsem tem ni kemija kmetijska še pri kraji. Izvediti se tudi mora, kako, bolj ali manj, poljski pridelki teknejo človeku in živini v živež. Tudi to je kemija že razjasnila, da vemo, koliko ima posamen krompirček, koliko kosček kruha ali mesa redivnega (tečnega) v sebi. — Če se vpraša: kako neki stoji z vsem tem znanstvom pri nas? moramo — pravi govornik — pač spoznati, da še zeló zeló pogrešamo tega znanstva. Živa priča med drugim je mnogokratno požiganje mahú (močvirja). \*) Tudi enostransko mavcanje (gipsanje) deteljšč ima svoje napake itd. Če se zemlji le jemlje in jemlje, pa ne povrača, kar se ji je vzelo, nastopi nerodovitnost poljá. — Govornik nasvetuje po vsem, naj bi se različne zemlje, ki jih nahajamo v različnih krajih dežele, kemično preiskovale in mnogovrstne skušnje obdelovanja zemljišč napravljale brez gnoja in z gnojem različnim; take skušnje bi bile izgledi velike važnosti za deželo. Treba, da umno gospodarstvo čedalje bolj napreduje, — treba, da teorija in prakcija hodite združeni, — da una tej razsvitljuje temne poti. Glejmo v prihodnjost, kaj nas čaka! Treba, da to, kar imamo, obračamo na bolje, — da natanko spoznamo vrednost gnoja in ne tratimo tega, kar je že nekđaj veljalo za dušo kmetijstva. Davkov posrednjih in neposrednjih plačuje zdaj kranjska dežela sama toliko, kakor ste jih pred 40 leti plačale kranjska in koroška skupaj, in da v poslednjih 20 letih se je število stanovavcev pomnožilo za dvanajsti del. Poslednjič govornik malo upanja razodeva, da bi že kmali

\*) Nadjamo se, da gosp. prof. dr. Wretschko bode podučni svoj govor nam tudi podal v domačem našem jeziku, da ga od konca do kraja sliši velika večina kmetijskih gospodarjev, kterim je nemški jezik nerazumljiv, kterim pa tudi želí poduk svoj na srce položiti. Z nauki kmetijskimi, če so še tako dobri in tehtni, pa jih narod ne prejme v svojem jeziku, ne pridemo ne za stopinjico naprej! Kos dobrega kruha so v zaklenjeni krušnici! Naše upanje pa, da bode s kmetijstvom bolje, se opira, kakor povsod, le na to, da velika večina naših kmetijskih gospodarjev se navzame umnega gospodarstva. Tistim, ki nemški razumejo, so davnej že odprte slavne knjige Schwerza, Liebicha, Hlubeka, Horskega itd. itd., — al koliko so izdale — kakor gosp. govornik sam toži — v napredek našemu kmetovanju? To tedaj, kar učene glave najdejo — se mora „mundgerecht“ narediti narodom. To pa je imeniten in lep poklic vsacega, kdor resnično želí napredek kmetijstvu. Vred.

\*) Tù je gospod govornik pač le „pars pro toto“ vzel — to je, slabe gospodarje, kterih se, kakor na vsaki zemlji, tudi na mahú ne manjka. Površina močvirja (mahú) se mora požgati, sicer ni mogoče s pridom obdelavati tega svetá. Le požiganje brez konca in kraja je napačno. O tem pa se umni gospodarji ne pregrešujejo. Vred.

## gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 30. decembra 1863. ~

## Gospodarske stvari.

## Letni zbor kmetijske družbe krajske.

(Konec.)

Zdaj je prišel na vrsto nasvêt, ki ga je v imenu glavnega odbora gosp. dr. Orel predložil zboru o potrebi, da se v povzdigo svilarstva na Kranjskem napravi društvo. Gosp. dr. Orel je govoril tako-le: „Slavna družba, visokočastiti gospodje! Misleč, da domorodni jezik najgorkejšje v srce sega, najmilejšje ušesom doni, se ga poslužim v slednem nagovoru:

Večletno neutrudljivo opominjevanje po „Novicah“ je na Kranjskem med vsemi stanovi prebudilo ljubezen do sviloreje; po celi deželi je zasajeno toliko murb, da smemo upati, da sviloreja se pri nas vkoreníči stano- vitno. Posebno je pripomogla njeni povzdigi visoka cena naših mešičkov (kokonov), ktere so Lahí skupovali za pleme kaj drago.

Al ta presrečna dôba je večidel minila; mi se moramo privaditi, da navadno ceno mešičkov po vrednosti žide za ljubo imamo, ker tudi ta cena še delo in trud dobro splačuje, kakor dolgoletne skušnje po Laškem kažejo, če le rejnik priložnost ima, da svoj pridelek lahko prodá po taki ceni, da se mu delo dobro splača.

S takim namenom so se na Štajarskem in Avstrijskem društva osnovala, ktere v deželi svilne mešičke skupujejo, jih zmotati dadó, in si iz pridelane svile (žide) stroške in trud izplačujejo.

Potreba takega društva se je tudi pri nas na Kranjskem že pokazala; očitno je povedal to sestavek natisnjen v časniku „Blätter aus Krain“ št. 29 leta 1863 z nadpisom: „Seiden-Kulturs-Verein für Krain“.

Spoznavši to potrebo sem jaz že pred več leti v svoji hiši napravil kotlíč, v katerem smo lastni domači, pa tudi ptuji svilni pridelek izmotavali. Nasledek tega ravnanja je bil, da je kranjska svila v malih oddelkih na prodaj prišla; al zavoljo te malenkosti ni bila visoko cenjena; s tem pa je bilo rejnikom malo ustrezno in jih nikakor ni podbadalo k napredovanji v sviloreji.

Ta skušnja nam kaže, da je le tedaj upanje prijetne cene dobiti, ako kar največ je mogoče svilnih mešičkov vkup spravimo in v enakošno svilo izmotati damo.

Gotova bi svilorejcem priložnost, da morejo mali pridelek koj v živem stanu po pošteni ceni prodati, bila najmočnejša podbada k napredovanji sviloreje.

V Ljubljani so se sicer vsako leto oglasili taki, da so svilne mešičke skupovali, al žalibog! po ceni, da se delo ni izplačevalo. To tudi okoli Gorice svilorejo kot huda môra tlačí.

Gospodje! ako nam je mar za to, da izbujeno veselje do sviloreje na Kranjskem podpiramo in k napredovanji oživljamo, mislimo na to, da svilorejcem priliko podamo, svoj svilni pridelek za tak kup oddati, da bodo odškodovani za prizadetje in stroške, in da ne izgubé veselja, se tudi za naprej s svilorejo ukvarjati.

Pomisliti je tudi še, da je nevarno žive svilne mešičke daleč po svetu prenašati ali prepeljavati. Treba toraj, jih skupovati vsaj na dveh krajih: v Ljubljani in v Novem mestu.

To skupovanje presega sicer meje kmetijstva in sega bolj v obrtnijstvo; toda pomisliti moramo, da brez takega skupovanja ne bode napredka v sviloreji. Neobhodno potrebno je tedaj, da sl. c. k. kmetijska družba kot podpiravka vsega gospodarstva to reč v premislek vzame, kako bi se dali omenjeni zadržki svilorejnega napredovanja na Kranjskem odpraviti.

Opiraje se na svoje večletne skušnje v tej zadevi svetujem:

1. Visokočastiti udje c. kr. kmetijske družbe naj blagovolijo priznati potrebo, da se osnova tovarštvo za skupovanje židnih mešičkov v Ljubljani in Novem mestu.

2. Naj se izvoli odsek izvedenih svilorejcev, kteri prevdarijo, kako bi se dalo to tovarštvo utemeljiti in svoj predlog naznaniti prvemu občnemu zboru kmetijske družbe.“ —

Potem je gosp. dr. Orel bral pismo, ki ga je gosp. Viktor žl. Langer, eden naših prvakov v sviloreji domači, družbi kmetijski pisal in ki se popolnoma sklada s tem, kar je g. dr. Orel govoril. Tudi žl. g. Langer priznava neobhodno potrebo, da se ustanovijo filande na Kranjskem, po njegovem mnenji tako, da se napravi ena vélika filanda, iz ktere bi se izkušene sviloprejke oddajale v manjše filande. Kako pa bi se dalo vse to vpeljati, naj se tudi po njegovih mislih izvoli odsek 5 izvedenih mož, kteri bi prevdarili: koliko bi taka naprava dnarja potrebovala, kako bi se ta dnar dobil, kje naj bi se filanda (sviloprejnica) napravila, kolikšna naj bi bila, in kako oskrbovala. To pa, kar bi ta odsek za dobro spoznal, naj bi se kmali glavnemu odboru kmetijske družbe naznanilo, da se ustanovi.

Gosp. dr. Orlova predloga, ki se v vsem ujemata z gosp. Langer-jevima predlogoma, sta bila enoglasno sprejeta, in po nasvetu dr. Bleiweis-ovem so brez vse daljne volitve bili v predloženi odbor izvoljeni gospodje: grof Jožef Barbo, Viktor žl. Langer, dr. Orel, Fid. Terpinc in tehant Vincenci Vovk.

Potem je povedal dr. Bleiweis, da je odbor po sklepu lanskega zbora si prizadjal kar največ tvarine nabrati o napravi posojilnice za male kmetijske gospodarje, — da pa, kar se tiče dnarnega pripomočka v preteklem deželnem zboru, ta reč ni

mogla priti na vrsto, ker je temu zboru bil le kratek čas odmerjen, v tem času pa je bil že z obilnimi drugimi deli obložen.

Gosp. Guttman, prvi magistratni svetovavec in deželni poslanec, je vprašal odbor: kaj je z njegovim predlogom o deželni asekuraciji za škodo ognja? Dr. Bleiweis je odgovoril, da ta reč je pri deželnem odboru. Pri tej priliki poprime predsednik gosp. Fid. Terpine besedo in misli, da nam ni treba svoje lastne asekuracije, ker zdaj nekoliko popravljena graška, ki obsega Štajarsko, Kranjsko in Koroško, je tako dobra, da nam ni želeti bolje. Dr. Bleiweis ni teh misel, kakor skušnje govore na Kranjskem in Koroškem.

Za tem je gosp. Mih. Prégl, družbini odbornik in dnarničar, naznanil družbine stroške in dohodke preteklega leta in prevdarek obojnih za letošnje leto.

In tako so bile razprave končane. Imela je biti zdaj nova volitev dnarničarja, ker tri leta so zopet preteklo, kar je g. Miha Prégl dnarničar. Al dr. Bleiweis vstane in predlaga, naj bi zbor po listkih ne volil, ampak soglasno izrekel, naj bode gosp. Prégl zopet dnarničar. Menda že okoli 30 let teče, kar ima gosp. Prégl dnarnico družbino v rokah, in oskrbovana je z tako natančnostjo in s tako skrbjo, da gosp. Prégelnale prositi moramo, da obdrži to opravilstvo. In le en glas je bil vsega zbora: naj ostane gosp. Prégl dnarničar. On je pritrdil, in zbor je bil vesel, da je zopet gosp. Prégl oskrbnik dnarnice družbine.

Konec vsega so bile volitve novih udov. Svetli nadvojvoda Ernst je bil po predlogu odborovem, v čegar imenu je gospod župan Ambrož besedo poprijel, soglasno za častnega uda izvoljen. Volilo se je še več djanskih udov. — Zdaj pa je gospod predsednik sklenil zbor s primernim nagovorom, v katerem se je še posebno zahvalil Njih ekscelencii c. kr. deželnemu našemu načelniku, da se je blagovolil udeležiti današnjega zbora. Ko se je gosp. načelnik prijazno poslovil, se je razšel zbor za letos.

## O goveji kugi na dalje.

Kakor na Kranjskem je tudi na Štajarskem popolnoma potihnila kuga. Na Hrvaškem je še zmiraj ni konec. Od prvega začetka do 16. decembra p. l. je v civilnem Hrvaškem v 4 županijah se kuga prikazala v 107 krajih in izmed 29.277 goved jih napadla 5790, od katerih jih prebolelo 1054, poginilo 4467, pobili so jih pa 200: tako iznaša zguba cela 4667 repov.

## Nekoliko besed o telovadstvu.

(Konec.)

Pri telovadstvu je telo najvažnejša reč. Uže nekaj vekov je, odkar naša izreja gleda samo na dušo in um, telo pak zanemarja. Zdaj si uže skoraj ne moremo drugače misliti, nego da mora vsak trgovec, učenjak in uradnik imeti Bog védi koliko bolezní; zdaj ga boli glava, zdaj vrat, zdaj zobje, zdaj prsi itd. Tudi med prostejšimi ljudmi se ta hromota širi. Temu pa moremo priti samo s tem v okom, ako se zopet povrnemo k naravi. Važen človekov namen je, da izuri vse svoje dele. Mi smo iz duše in iz telesa. Če oboli ktero teh dveh, oboli oboje. Posebno pa imamo kaj malo sposobnosti, da bi se kacemu nasprotniku branili, ako bi kdaj bilo treba, dokler se telovadstvo splošno ne ukrepi med nami. Vojaški nábor kaže, kako strašno se manjša število tacih mladenčev, ki so za vojsko. Naj bi nas resno svarile osode starih azijskih narodov, Asircev, Persov in tudi Rimljanov. Svetovladni narodje starih časov so bili zmagani, ker so bili omekuženi in na

telesu slabji od svojih surovih nasprotnikov. Nova podloga sedanjih vojsk, to je, oboroženo ljudstvo, zahteva, da se telovadstvo splošno vpelje. Vojaki morajo biti odgojeni mladenči oboroženega ljudstva. Deček naj se uči hoditi, tekati, skakati, plezati, mladenič pa sukati meč, sulico in puško, potem oboroženo ljudstvo še le zares doseže svoj pravi namén, potem se tudi stoječe vojske lahko zmanjšajo, poprej pa ne. Dokler nam telovadstvo ne podá bojovitega ljudstva, moramo dajati novce in čas, katerega je treba, da se obdrže stoječe vojske.

Uže večkrat se je govorilo o dušnej koristi, ki izvira iz telovadstva; ali te koristi ljudje dan denes vendar še sploh ne verjemó. Telovadstvo mladini daje opravek v tistih urah, ko je uže storila svoje druge dolžnosti, in vadi je delavnosti, ki je mladim letom primerna, torej prijetna in budilna. Kdor se čuti na telesu močnega, ta ima tudi srčno dušo, ki se vedno krepčá z delavnostjo in trudom. Najbolj izkušeni odgojitelji trdijo, da se s telovadstvom najlaže nekako radovoljno ohrani med mladino npravno vedenje in npravna resnoba, in da se ž njim premagajo največe napake naših dní, to je, mekužnost, hrepenenje po užitku, ohlost in razuzdanost. Kdor se resnično vdeležuje telovadstva, kteremu tudi prištevamo več in manjše telovadske izgrede, tak se privadi nekake preproste navade v potrebah, v obleki in živeži in v vsem svojem vedenji, in ker je mladenec sploh česti željen, zato ga je lahko pregovoriti, da se uri in krepčá. Radovoljna pokorščina, ki je potrebna pri tej stvari, zida jéz nevarnej oholosti.

Mladina se mora začeti bolj korenito in bolj narodno odgojevati. Dan denes je poduk le preveč samo mehanično urjenje. Telovadstvo se v marsikterej stvari zeló ujemlje z narodnostjo in kaže, da človek ni ustvarjen za samo pisalnico, ampak da mora tudi služiti domovini, za ktero se vadi, krepčá in žíka. Telovadski izgredje, slovesnosti na spomin velicij narodnih mož ali zgodovinskih dní, družni shodje v pozimskih dolzih večerih redé veselje do teh rečí, in življenje v zvezi z naravo krepčá dušo, da se rajša vdeležuje žive sedanjosti.

Čedalje bolj bodo telovadstvo prištevati tistim rečem, ki spadajo k izreji, in javno ga bodo podučevali. Telesne vaje, in sicer dobro premišljene, redno osnovane, splošno ukazane morajo priti v učilni črtež vsake javne učilnice, v ktere se bodo tako podučevale, kakor druge rečí, s kterimi se duh izobražuje. Pa ne samo v učene, ampak tudi v ljudske učilnice mora priti telovadstvo.

Da-si telovadstvo po kmetih ni tako zeló potrebno, kakor po mestih, pa je vendar tudi kmetiškým ljudém gotovo vsaj zeló koristno. Urnost in ugibčnost človeškega telesa, pripravnost, lepša hoja in ravnejše vedenje, menimo, da so toliko vredne, kolikor surova moč. Vsaka učilnica, naj bi imela svoj posebni telovadni prostor. Da se mora tudi ženska mladina vdeležiti telovadstva, to se umeje samo ob sebi. Deklice se še mnogo bolj nápek izrejšajo nego mladenči, in zato ženske čedalje bolj bolehajo.

Dežele, ktere imajo samozakonje in svobodne srenje, se morajo te rečí poprijeti. In kar se tega tiče, nam daje dunajsko srenjsko svetovalstvo lep in posnemanja vreden izgled. Sklenilo je 22. dan novembra meseca 1862. leta, naj se počasi napravijo telovadne učilnice v vsacem srenjskem okrogu dunajskega mesta, in uže so osnovane 4 take učilnice za dečke, ki hodijo v srenjske ljudske učilnice. Po nagovoru srenjskega svetovalstva 18. dan marca 1862. leta je dunajsko telovadsko društvo obljubilo, da hoče napraviti poseben poduk, v kterem se bode teoretično in dejanski iz-